

Motion till riksdagen
2009/10:C378

av LiseLotte Olsson m.fl. (v)

Barnets bästa vid tvister om vårdnad, boende och umgänge

Innehållsförteckning

Förslag till riksdagsbeslut	2
Utvärdering av vårdnadsreglerna	4
Socialtjänstens vårdnadsutredningar	5
Tillsynen över socialtjänsten	6
Domares barnkompetens	7
Barnprotokoll	8
Särskilda ombud för barn	9
Bestämmanderätten vid gemensam vårdnad	10
Barns rätt till umgänge i närvaro av stödperson	11
Polishämtning vid verkställighet av beslut	12
Ge barnombudsmannen ökade befogenheter	13
Barnbalk i stället för föräldrabalk	14
Barn med fler än två sociala föräldrar	14

Fel! Okänt namn på

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att regeringen ska utvärdera socialtjänstens och domstolar-
nas tillämpning av de nya vårdnadsreglerna.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i
motionen om att se över hur socialtjänstens utredningar i mål om vård-
nad, boende och umgänge ska kunna kvalitetssäkras.¹
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i
motionen om att se över hur tillsynen över socialtjänstens hantering av
ärenden om vårdnad, boende och umgänge kan förbättras.¹
4. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till ändring i lagstift-
ning enligt vad som anförs i motionen om att krav ställs på att de domare
som ska döma i mål om vårdnad, boende och umgänge ska ha förvärvat
särskild barnkompetens.²
5. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till ändring i lagstift-
ning enligt vad som anförs i motionen om att det blir obligatoriskt för
domstolar att upprätta särskilda barnprotokoll i mål om vårdnad, boende
och umgänge.²
6. Riksdagen begär att regeringen återkommer till riksdagen med lagförslag
som innebär att varje barn får rätt till ett eget juridiskt biträde i alla mål
om vårdnad, boende och umgänge.
7. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till ändring i lagstift-
ning enligt vad som anförs i motionen om att en av vårdnadshavarna ef-
ter domstolsbeslut kan få självständig bestämmanderätt när det gäller ett
barns tillgång till hälso- och sjukvård, tandvård, stöd enligt SOL och LSS
samt barnets skolgång och skolbarnsomsorg.
8. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till ändring i lagstift-
ning enligt vad som anförs i motionen om att strama upp hanteringen av
och lagreglerade beslut om stödperson vid umgänge.
9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i
motionen om att regeringen bör presentera förslag till lagändring som
förtydligar att hämtning med polis vid verkställighet av beslut om vård-
nad, boende eller umgänge inte får ske annat än om det råder uppenbar
fara för barnets liv.
10. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till ändring i lagstift-
ning enligt vad som anförs i motionen om att Barnombudsmannen får be-
fogenhet att granska och uttala sig om huruvida principen om barnets
bästa tillgodosätts i enskilda ärenden och beslut om vårdnad, boende och
umgänge
11. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till ändring i lagstift-
ning enligt vad som anförs i motionen om att all relevant lagstiftning
som rör barn samlas i en barnbalk.
12. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i
motionen om att tillsätta en utredning i syfte att ändra reglerna i föräldra-
balken så att det blir möjligt för ett barn att ha flera vårdnadshavare.

Fel! Okänt namn på

¹ Yrkandena 2 och 3 hänvisade till SoU.

² Yrkandena 4 och 5 hänvisade till JuU.

Fel! Okänt namn på

Utvärdering av vårdnadsreglerna

I juli 2006 trädde nya regler om vårdnad, boende och umgänge i kraft. Lagändringen syftade framför allt till att stärka barnperspektivet i föräldrabalken. Risken för att barnet far illa lyftes fram och den s.k. riskbedömning som domstol och socialtjänst ska göra betonades ytterligare.

Av förarbetena (prop. 2005/06:99) framgår att om en förälder utsätter barnet eller någon annan i familjen för övergrepp är det i princip bäst för barnet att den föräldern inte får del i vårdnaden (prop. 2005/06:99 s. 42, s. 51). Socialtjänst och domstol ska ta hänsyn till barnets vilja i alla frågor som rör vårdnad, boende och umgänge samt verkställighet av beslut. Då barnets vilja inte knutits till en bestämd åldersgräns ökar möjligheterna att beakta även mindre barns vilja (prop. 2005/06:99 s. 45, s. 83).

Domstolen ska verka för att föräldrarna når en samförståndslösning, men av motiven till 42 kap. 17 § rättegångsbalken framgår att domstolen ska vara försiktig med att verka för eller acceptera en samförståndslösning i de fall där den ena föräldern gjort sig skyldig till våld eller övergrepp mot den andra föräldern, barnet eller något syskon till barnet (prop. 2005/06:99 s. 104).

Vänsterpartiet deltog i egenskap av dåvarande samarbetsparti i arbetet med de nya vårdnadsreglerna. Vi fick igenom en rad förändringar, framför allt skarpa skrivningar i förarbetena till den nya lagen, som syftar till förbättringar och stärkt skydd för de barn vars föräldrar tvistar om vårdnad, boende och umgänge. Vi har speciellt fokuserat vårt arbete på att de barn som utsätts för övergrepp eller annat våld av en förälder måste tas på allvar av socialtjänst och domstol.

För att kunna avgöra om lagändringarna fått avsedd effekt bör domstolarnas och socialtjänstens tillämpning av de nya vårdnadsreglerna utvärderas fortlöpande. Detta är nödvändigt för att kunna ta ställning till om lagstiftarens intention med ändringarna fullföljs, dvs. att det enskilda barnets bästa ska tillgodoses i domar och beslut om vårdnad, boende och umgänge.

Trots ändringarna i vårdnadslagstiftningen har vi tyvärr sett exempel på att socialtjänst och domstolar inte gör de riskbedömningar som krävs för att skydda ett barn som varit utsatt för eller riskerar att utsättas för övergrepp. Vidare förekommer det fortfarande att barn hämtas med polis för att verkställa beslut om umgänge eller vårdnad. De nya vårdnadsreglerna har i skrivande stund varit i kraft i över tre år. Lagstiftaren och regeringen bör hålla sig uppdaterad om utfallet av en lagändring för att kunna avgöra om några ytterligare åtgärder behöver vidtas.

Regeringen bör därför göra en översyn av hur de nya vårdnadsreglerna tillämpas i praktiken. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Socialtjänstens vårdnadsutredningar

Mål om vårdnad, boende och umgänge är indispositiva, vilket innebär att domstolen har en egen utredningsskyldighet i sådana mål. Enligt 6 kap. 19 § FB ska domstolen se till att frågor om vårdnad, boende och umgänge blir tillbörligt utredda. Innan domstolen avgör ett ärende ska socialnämnden ges tillfälle att lämna upplysningar. Domstolen får även uppdra åt socialnämnden eller annat organ att utse någon som ska verkställa en sådan utredning. Rätten får fastställa riktlinjer för utredningen samt se till att denna bedrivs skyndsamt. Den som verkställer utredningen ska söka klarlägga barnets inställning om det inte är olämpligt.

Socialtjänstens utredningar om vårdnad, boende och umgänge kommer följaktligen i flertalet mål att ligga till underlag för domstolens bedömning i det enskilda fallet. Den som verkställer en vårdnadsutredning är inte skyldig att lämna en rekommendation till beslut. Vårdnadskommitténs granskning av vårdnadsutredningar visar dock att utredaren som regel lämnar en rekommendation till beslut i utredningen. Domstolen följde utredarens förslag i mer än åtta av tio fall (SOU 2005:43 s. 249). Utredaren har därför en stor makt över domstolens beslut och barnets framtida tillvaro. I en ideal situation är utredaren väl insatt i barnets situation och förmår att se vad som objektivt är bäst för barnet. I en ideal situation förmår utredaren bedriva sitt arbete objektivt utan att ta ställning för eller emot den ena föräldern. Dessvärre har vi sett alltför många exempel på fall som avviker från den önskvärda situationen.

Vi har tagit del av vårdnadsutredningar som färdigstälts två år innan rättegången varpå barnets situation hunnit ändras avsevärt. Vi har sett hur utredare redan från början bestämt sig för att stödja den ena förälderns utsaga och därför inte förmått bedriva utredningen på ett objektivt sätt.

Vi har blivit varse hur föräldrar t.o.m. blivit kränkta av enskilda utredare och hur svårt det kan vara för privatpersoner att få till stånd en rättelse av uppenbara felaktigheter och missvisande uppgifter i utredningarna. Vi har tagit del av fall där uppgifter i utredningen som tillförts från en av föräldrarna inte kommunicerats med den andra föräldern. Missvisande och kränkande uppgifter samt rena felaktigheter i utredningarna blir till ett stort problem eftersom domstolarna sällan gör någon egen utredning eller kontrollerar att uppgifterna stämmer.

Vi har kunnat konstatera att enskilda socialsekreterare saknar adekvat kunskap om gällande lagstiftning på området. Vi har sett exempel på att barnets vilja och inställning alltför ofta negligeras. Det är inte acceptabelt att utredningar som tillmäts så stor vikt för ärendets utgång bedrivs på detta sätt. Barnets bästa måste alltid vara ledstjärnan för utredningsarbetet. Därför måste barnets inställning alltid beaktas.

Utredningen ska bedrivas objektivt. Misstankar om övergrepp mot barnet som förs fram av den ena föräldern måste alltid tas på största allvar. Dessvärre är det fortfarande en realitet att anmälningar och misstankar om att barnet har varit utsatt för övergrepp av en förälder inte beaktas vare sig av socialtjänsten eller av domstolen om det inte finns en fällande dom. Detta

Fel! Okänt namn på

trots vetskap om att många förundersökningar om övergrepp mot barn läggs ned på ett mycket tidigt stadium. I cirka 30 procent av fallen hörs inte ens den misstänkte (Diesen och Diesen, Övergrepp mot kvinnor och barn, 2009). Vidare är det en vanlig fördom, även hos poliser och åklagare, att anmälningar om övergrepp i samband med vårdnadstvister är falska. I en amerikansk studie omfattande 9 000 vårdnadstvister förekom dock falska anklagelser om incest i mindre än 2 procent av fallen (Diesen och Diesen, Övergrepp mot kvinnor och barn, 2009).

Det är uppenbart att kvaliteten på socialtjänstens vårdnadsutredningar måste höjas avsevärt. En kvalitetssäkring av utredningarna bör ske genom ett medvetet arbete på flera plan samtidigt. Således bör socionomutbildningens kurser i utredningsmetodik när det gäller barn stärkas. De socialsekreterare som verkställer utredningar om vårdnad, boende och umgänge bör delta i fortlöpande vidareutbildning på området.

Tillsynsmyndigheten (Socialstyrelsen från och med 1 januari 2010) bör få ökad möjlighet att bedriva tillsynsverksamhet. Sist men inte minst bör studenter och verkliga socialsekreterare ta del av aktuell kunskap och forskning om könsmaktsordningen och om mäns våld mot kvinnor och barn.

Regeringen bör därför snarast tillsätta en utredning med uppdrag att se över hur socialtjänstens utredningar i mål om vårdnad, boende och umgänge ska kunna kvalitetssäkras. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Tillsynen över socialtjänsten

Länsstyrelsen utövar tillsyn över socialtjänstens verksamhet. Från och med den 1 januari 2010 kommer Socialstyrelsen att ta över tillsynen över bl.a. socialtjänstens individ- och familjeomsorg. Tillsynsmyndigheten ska se till att kommunerna följer gällande lagar och bestämmelser samt granska hur personer som varit i kontakt med socialtjänsten behandlats. Vid granskningen av vårdnads- och barnavårdsutredningar inriktar sig tillsynsmyndigheten på om utredarna handlagt ärendet formellt korrekt och om barnperspektivet finns med eller inte.

Länsstyrelsens tillsynsrapporter visar ofta att barnperspektivet saknas i socialtjänstens utredningar. Kritiken handlar ofta om brister i rättssäkerheten eller att det barn som är huvudperson i utredningen inte tillfrågats om sin inställning. Den person som anser sig ha blivit partiskt behandlad av socialtjänsten har mycket små möjligheter att få rättelse. Avsikten med länsstyrelsens kritik är snarare att den kritiserade socialnämnden ska förändra sitt arbetssätt än att ge enskilda personer upprättelse. Om socialnämnden har följt lagstiftningen har inte tillsynsmyndigheten någon möjlighet att agera. Dessutom saknas ofta tillräckliga resurser för att kunna utöva en tillräckligt omfattande tillsyn av socialtjänstens verksamhet.

Vi har sett exempel där en länsstyrelse med tillsynsansvar över socialtjänsten i 33 kommuner enbart har fyra tjänstemän anställda för att fullgöra detta

omfattande uppdrag. Sammantaget med den enligt ovan redovisade ofta bristfälliga kvaliteten på socialtjänstens vårdnads- och barnavårdsutredningar får tillsynsmyndighetens otillräckliga möjligheter att utöva tillsyn som konsekvens att rättssäkerheten för de barn som är huvudpersoner för socialtjänstens utredningar riskerar att bli lidande.

Regeringen bör därför omgående tillsätta en utredning med uppdrag att se över hur tillsynsmyndighetens möjligheter att bedriva en adekvat tillsyn över socialtjänstens hantering av frågor om vårdnad, boende och umgänge ska kunna förbättras. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Domares barnkompetens

Bristande kompetens hos domstolar och socialtjänst när det gäller barns utveckling kan få förödande konsekvenser för de barn som är föremål för föräldrarnas tvist om vårdnad, boende eller umgänge.

Vänsterpartiet menar att det behövs en särskild barnkompetens för de domare som ska döma i familjerättsliga mål. Det är vår bestämda uppfattning att ett krav på särskild barnkompetens hos domare skulle leda till mindre godtyckliga tolkningar av principen om barnets bästa. För närvarande är det upp till varje domstol att överväga frågan om specialisering av domare i syfte att förbättra kompetensen i frågor som rör vårdnad, boende och umgänge (prop. 2005/06:99 s. 68 ff). Domstolsverket arbetar förvisso kontinuerligt med att utbilda domare i frågor som rör barn, men vi menar att utvecklingen på området går för långsamt, vilket drabbar enskilda barn.

Vi anser att de tolkningar av barnets bästa som domare gör dessvärre ofta strider mot FN:s konvention om barnets rättigheter (se art. 3, 9 p. 1, 9 p. 3, 12). Vänsterpartiet har tagit del av flera domar där en förälder tillerkänts vårdnaden om ett barn trots överhängande risk för att barnet ska fara illa hos den föräldern. Vår förhoppning var att ändringarna i vårdnadslagstiftningen (prop. 2005/06:99) där riskbedömningen betonats skulle leda till färre domar med beslut som strider mot barnets bästa. Dessvärre förekommer det fortfarande domslut som slår fast att barn ska ha umgänge eller bo med en förälder som utsatt eller misstänks ha utsatt barnet för övergrepp.

I förarbetena till ändringarna i föräldrabalken betonas att uppgifter om våld som förs fram i ett mål om vårdnad, boende eller umgänge alltid måste prövas och att domstolen måste göra en riskbedömning.

I de fall där domstolen kommer fram till att det finns en risk för att barnet kommer att fara illa bör detta väga tungt i den helhetsbedömning av samtliga omständigheter som ska göras. Om en förälder utsätter barnet eller någon annan i familjen för våld, trakasserier eller andra kränkningar, är det i de allra flesta fall bäst för barnet att den föräldern inte får del i vårdnaden. Prövningen kan också mynna ut i att något umgänge inte alls bör äga rum. (prop. 2005/06:99 s. 42)

Fel! Okänt namn på

För några år sedan infördes särskilda krav på domare som dömer i ungdomsmål. Enligt Vänsterpartiets mening är det även motiverat att de domare som dömer i familjerättsliga mål ska ha kompetens kring barns utveckling, om barns reaktioner på våld och övergrepp som utövats av den ena föräldern mot barnet eller den andra föräldern osv. Detta borde vara ett minimikrav för att få döma i mål om vårdnad, boende och umgänge eftersom dessa tvister ofta är mycket komplexa.

Regeringen bör därför återkomma med förslag till ändring i lagstiftning som innebär att de domare som ska döma i mål om vårdnad, boende och umgänge ska ha förvärvat en särskild barnkompetens. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Barnprotokoll

För att säkerställa att principen om barnets bästa står i fokus vid den rättsliga hanteringen av mål eller ärenden om vårdnad, boende och umgänge vill vi att det ska upprättas särskilda barnprotokoll som en bilaga till domen där avgörandet motiveras utifrån vad som är bäst för barnet.

Den bärande tanken i FN:s barnkonvention är att barnet är en fullvärdig människa med egna rättigheter. Enligt vår mening ligger ett krav på obligatoriska barnprotokoll helt i linje med ambitionen i barnkonventionen. Ett barnprotokoll skulle kunna utformas som en bilaga till domen och fungera som en checklista där domaren på punkt efter punkt går igenom att det är barnets bästa som legat till grund för domstolens ställningstagande i en viss fråga och inget annat som t.ex. rättvisa mellan föräldrarna. Av checklistan kan t.ex. framgå om samtal med barnet har ägt rum, om barnpsykiatrisk utredning har genomförts, om personer i barnets närhet har hörts, om läkarundersökning har gjorts, om riskbedömning gjorts osv. Domstolen bör ge motiveringar till varför vissa krav i checklistan inte uppfyllts samt redovisa varje ställningstagande och beslut.

Vårt förslag innebär inte att vi vill styra hur domstolarna motiverar sina domar utan att vi vill skapa en garanti för att det enskilda barnets bästa tas på allvar. Vi menar att obligatoriska barnprotokoll kommer att stärka principen om barnets bästa i den rättsliga hanteringen. Vidare kan checklistan fungera som ett stöd för rättens ledamöter.

Det ska inte som i dag vara möjligt att motivera ett avgörande genom att enbart konstatera att ”barnets bästa tillgodosätts” eller att resonera kring att ”barnet behöver båda sina föräldrar” utan att göra en faktisk riskbedömning. Krav måste ställas på att en domstol eller myndighet ska kunna motivera varje beslut och ställningstagande i ett avgörande utifrån barnets bästa.

Regeringen bör därför återkomma med förslag till ändring i lagstiftning som innebär att det blir obligatoriskt för domstolar att upprätta särskilda barnprotokoll i mål om vårdnad, boende och umgänge. Detta bör riksdagen besluta.

Särskilda ombud för barn

När föräldrarna tvistar om vårdnad, boende eller umgänge i domstol företräds de vanligtvis av var sitt ombud. Ofta kommer den rättsliga processen att handla om att rättvisa ska skipas mellan föräldrarna varpå barnet som egentligen är huvudperson blir osynliggjort. För att barnets rätt och principen om barnets bästa verkligen ska tas på allvar menar vi att barn bör ha rätt till ett juridiskt ombud som är frikopplat från föräldrarna och deras eventuella biträden. Ett barnombud skulle ha det enskilda barnets intresse för ögonen och skulle kunna utgå enbart ifrån barnets bästa och barnets synpunkter i sin argumentation inför rätten.

Vi anser att varje barn bör ha en klar och uttalad rätt att föra fram sina åsikter i samband med tvister om vårdnad, boende och umgänge. En ovillkorlig rätt för barn att komma till tals i dessa frågor ligger helt i linje med FN:s konvention om barnets rättigheter. Vi menar att även små barn har åsikter om sin levnadssituation som är värda att tas på allvar.

Frågan om juridiskt biträde till barn behandlas bl.a. i promemorian ”utöandet av barns rättigheter i familjerättsprocesser” (Ds 2002:13). I promemorian föreslås en möjlighet för domstol att i särskilt konfliktfyllda mål om vårdnad, boende och umgänge kunna förordna ett särskilt biträde för barnet (Ds 2002:13 s. 88 ff).

Vänsterpartiet vill poängtera att anledningen till att tvister om vårdnad, boende och umgänge över huvud taget förs till domstol är att det finns en underliggande konflikt mellan föräldrarna. Om föräldrarna hade kunnat samarbeta i frågor kring barnet hade det inte funnits någon tvist. Vidare torde det vara de allra svåraste och mest konfliktfyllda fallen som hamnar i rätten och leder till en huvudförhandling. I promemorian anförs att enbart de mål där anmälningar till socialtjänst och polis förekommit definieras som särskilt konfliktfyllda (Ds 2002:13 s. 90).

Vi menar att detta ställningstagande inte ligger i linje med principen om barnets bästa. Ambitionen måste i stället vara att alla barn som är föremål för en process om vårdnad, boende eller umgänge ska ha rätt att få sina åsikter framförda just för att slippa behandlas som objekt under den rättsliga hanteringen. En rätt till ett eget juridiskt biträde gynnar alla barn vars föräldrar tvistar om vårdnad, boende eller umgänge och i synnerhet de barn som far illa. Vidare skulle ett barnombud leda till mer genomtänkta beslut där barnets vilja faktiskt beaktas, vilket gör att besluten blir lättare att verkställa.

Enligt vår uppfattning bör ett barnombud ha dokumenterad kompetens i frågor som rör barns utveckling, traumahantering och riskbedömning.

Riksdagen tillkännagav i samband med behandlingen av de nya vårdnadsreglerna (se 2005/06: LU 27 s. 36 ff, riksdagens protokoll 2005/06:131) att varje barn bör ha rätt till ett eget juridiskt biträde i alla mål om vårdnad, boende och umgänge. Vänsterpartiet ansåg att det var glädjande att frågan varit föremål för beredning inom Justitiedepartementet (bet. 2006/07:CU8 s. 10). Av den anledningen lade vi inte fram något formellt yrkande om lagstiftning

Fel! Okänt namn på

förra året. Nu har det emellertid gått tre år utan att regeringen återkommit till riksdagen med lagförslag i frågan.

Därför föreslår vi på nytt att regeringen ska återkomma till riksdagen med lagförslag som innebär att varje barn får rätt till ett eget juridiskt biträde i alla mål om vårdnad, boende och umgänge. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Bestämmanderätten vid gemensam vårdnad

Barnets vårdnadshavare har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnet enligt 6 kap. 1 § FB. Om vårdnaden är gemensam ska vårdnadshavarna tillsammans utöva bestämmanderätten (6 kap. 13 § FB). Huvudregeln om gemensamt beslutsfattande innebär dock inte att föräldrarna måste vara eniga i alla frågor.

När det gäller beslut som tillhör den vardagliga omsorgen är det den förälder som barnet vistas hos som fattar besluten (SOU 2005:43 s. 125 ff). Så länge föräldrarna är överens och kan samarbeta om frågor som rör barnet torde den nuvarande regleringen vara ändamålsenlig. I fall där det finns en djupgående konflikt mellan föräldrarna förekommer det dock att den ena vårdnadshavaren vägrar ge barnet vård eller stöd. Bakgrunden kan vara att en förälder är orolig över att barnet varit utsatt för någon form av övergrepp från den andra föräldern.

Vänsterpartiet anser att det är orimligt att en vårdnadshavare på detta sätt ska kunna blockera barnets tillgång till t.ex. läkarundersökning eller psykologkontakt. Om det skulle visa sig att barnet inte har något behov av behandling kommer vårdgivaren att göra den bedömningen, varför det inte finns någon anledning att tro att ett barn skulle bli utsatt för vård som det inte har behov av. Vårdnadskommittén anför i sitt betänkande att reglerna om bestämmanderätten vid gemensam vårdnad inte bör ändras men att barnet måste ges möjlighet att få tillgång till hälso- och sjukvård och andra stödinsatser även om en vårdnadshavare motsätter sig detta.

Kommittén hade dock inte möjlighet att undersöka förutsättningarna för en sådan ändring närmare (SOU 2005:43 s. 135). Till följd av att utredningsunderlag saknades behandlades inte frågan inom ramen för lagstiftningsärendet om nya vårdnadsregler (prop. 2005/06:99 s. 52). Dock har frågan utretts och ett förslag presenterats i juli 2007 av utredningen om beslutanderätten vid gemensam vårdnad (SOU 2007:52).

I utredningen föreslås att en av vårdnadshavarna ska kunna ges självständig beslutanderätt i vissa frågor som rör barnet. Tanken är att domstol ska kunna ge den ena vårdnadshavaren en vidgad rätt att fatta beslut på egen hand när det gäller ett visst ämnesområde som ligger utanför ramen för den dagliga omsorgen om barnet (SOU 2007:52 s.104).

De områden som är aktuella är barnets tillgång till hälso- och sjukvård samt tandvård, barnets tillgång till insatser enligt socialtjänstlagen (SOL) och

lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) samt förskole- och skolverksamhet och skolbarnsomsorg (SOU 2007:52 s. 110).

Om förslaget leder till lagstiftning kommer vårdnadshavarnas oenighet i frågor om t.ex. vård och behandling inte att gå ut över barnet på samma sätt som kan ske i dag. Förslaget leder även till att det blir lättare för föräldrar att utöva ett gemensamt vårdnadsansvar i de fall där det finns förutsättningar för detta. I de fall där konflikten mellan föräldrarna är djupgående, t.ex. till följd av att barnet utsatts för övergrepp, bör enligt vår mening gemensam vårdnad inte komma i fråga.

Vi anser i likhet med utredaren att ett barn måste kunna få tillgång till hälso- och sjukvård och annan behandling även om båda föräldrarna inte är överens om detta. I de fall där lagstiftning som anknyter till Hälso- och sjukvårdslagen uttryckligen kräver att båda vårdnadshavarna lämnat sitt samtycke till en behandling eller ett ingrepp förordar vi dock ingen ändring (se 3 § lag (2001:499) om omskärelse av pojkar).

Regeringen bör snarast återkomma med förslag till ändring i lagstiftning som innebär att en av vårdnadshavarna efter domstolsbeslut kan få självständig bestämmanderätt när det gäller ett barns tillgång till hälso- och sjukvård, tandvård, stöd enligt SOL och LSS, samt barnets skolgång och skolbarnsomsorg.

Barns rätt till umgänge i närvaro av stödperson

Domstolen ska grunda ett beslut om umgänge på vad som är bäst för barnet i det enskilda fallet. Ibland kan prövningen leda till att något umgänge inte alls bör äga rum t.ex. då umgängesföräldern utsätter barnet eller någon annan i familjen för våld, trakasserier eller andra kränkningar (se prop. 2005/06:99 s. 42, s. 57). I vissa fall kan umgänge behöva ske i närvaro av en kontaktperson t.ex. om umgänge inte skett under väldigt lång tid och barnet eller den förälder som barnet bor hos därför känner oro inför umgänget.

Kontaktperson kan även behövas vid hämtning och lämning av barnet för att barnet ska slippa konfrontationer mellan föräldrarna. Domstolen kan därför i sitt beslut om umgänge förordna att umgänget sker i närvaro av kontaktperson. Socialnämnden ansvarar sedan för att en kontaktperson utses. En kontaktperson kan även utses som en för föräldrarna frivillig åtgärd enligt SOL. I samband med ändringen av vårdnadslagen tillsattes fick en utredare i uppdrag att se över om domstols förordnande av kontaktperson vid umgänge bör regleras i lag. Detta p.g.a. att det funnits vissa oklarheter när det gäller kontakten mellan domstol och socialnämnd före domstolens beslut samt när det gäller socialnämndens hantering.

Utredningen ”Beslutanderätt vid gemensam vårdnad m.m.” (SOU 2007:52) har bl.a. föreslagit att domstolen får besluta att det vid umgänge ska medverka en person som utses av socialnämnden. Detta ska uttryckligen

Fel! Okänt namn på

regleras i lag och innan beslut tas ska domstolen samråda med socialnämnden. Stödpersonerna ska benämnas umgängesstöd för att skilja mellan dem och kontaktpersoner förordnade enligt SOL. Ett beslut om umgängesstöd ska vara tidsbegränsat (SOU 2007:52 s. 218 ff).

Att socialnämnderna i dag inte är skyldiga att utse någon kontaktperson då domstolen har beslutat om umgänge i närvaro av sådan har fått till följd att umgänge i många fall inte alls kunnat komma till stånd. Vidare finns det flera andra problem med användningen av kontaktpersoner.

Enligt en undersökning av Rädda Barnen och Socialstyrelsen visar intervjuer att en majoritet av boendeföräldrarna tycker att umgänget med kontaktperson fungerat dåligt (Ekbom, Landberg, "Innerst inne var man rädd", s. 55).

Undersökningen visar att målsättningen att barnet och umgängesföräldern ska få en god och nära relation i många fall inte har förverkligats. En av slutsatserna är att insatsen kanske skulle ha större chans att lyckas om tingsrätt och socialtjänst satte målet lägre. Författarna menar att det finns ett antagande om att enbart tid tillsammans reparerar de skador som en uppväxt präglad av svek, våld eller missbruk orsakat. Författarna anser att insatsen skulle göra större nytta för barn där relationen till umgängesföräldern inte är alltför bräcklig (Ekbom, Landberg, "Innerst inne var man rädd", s. 56).

Vårdnadskommittén har betonat att ett umgängesstöd inte är en övervakare eller en person som rent fysiskt kan förväntas förhindra att barnet utsätts för kränkande behandling av umgängesföräldern. I dessa fall ska alltså ej heller umgänge med stödperson komma i fråga (SOU 2005:43 s.174). Vi delar den uppfattningen eftersom syftet inte är att kontaktpersonen ska fungera som ett skydd mot hot och kränkningar från umgängesföräldern.

I likhet med utredningens förslag anser Vänsterpartiet att förordnanden om umgängesstöd alltid ska vara tidsbegränsade. Även i övrigt är vi i huvudsak mycket nöjda med utredarens förslag i den del som behandlar umgängesstöd. Vi menar att det är mycket viktigt att dagens hantering av umgänge med kontaktperson skärps och regleras i lag då även vi kunnat se exempel på umgängesbeslut som fallit mellan stolarna på tingsrätt och socialnämnd. Vi vill dock betona att umgängesstöd under inga omständigheter får förordnas i fall där barnet riskerar att utsättas för övergrepp eller andra kränkningar av umgängesföräldern.

Regeringen bör återkomma med förslag till ändring i lagstiftning som syftar till att strama upp hanteringen av och lagreglera beslut om stödperson vid umgänge. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Polishämtning vid verkställighet av beslut

När det gäller verkställighet av ett avgörande om vårdnad eller boende framgår det tydligt i lagens förarbeten att polishämtning endast ska kunna användas om barnet riskerar att lida allvarlig skada av att vara kvar i den miljö där barnet vistas. Hämtning av barn till umgänge ska bara förekomma i rena undantagsfall. Enbart det förhållandet att en förälder systematiskt försöker sabo-

tera barnets umgänge med den andra föräldern är inte ett tillräckligt skäl för att besluta om hämtning (prop. 2005/06:99 s.74 ff).

Trots att polishämtning ska tillämpas mycket restriktivt förekommer det att barn hämtas till umgänge mot sin vilja. Vi har tagit del av fall där barn har jagats med polisbil för att hämtas till den andra föräldern. Detta är helt oacceptabelt.

Regeringen bör därför presentera förslag till lagändring som förtydligar att hämtning med polis vid verkställighet av beslut om vårdnad, boende eller umgänge inte får ske annat än om det råder uppenbar fara för barnets liv. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Ge barnombudsmannen ökade befogenheter

Barnombudsmannens huvuduppgift är att företräda barns och ungdomars rättigheter med utgångspunkt i FN:s konvention om barnets rättigheter. Myndigheten ska utbilda och informera om barnkonventionen men också bevaka hur konventionen efterlevs i samhället. Barnombudsmannen (BO) fungerar som remissinstans åt regeringen i frågor som rör barn.

En viktig del i Barnombudsmannens arbete är att delta i den allmänna debatten, skapa opinion och påverka beslutsfattare och allmänhetens förhållningssätt i frågor som rör barn. Barnombudsmannen saknar dock befogenhet att utöva tillsyn över andra myndigheter och kan inte heller agera i enskilda fall. Trots detta är det många föräldrar som hör av sig till Barnombudsmannen i tron att myndigheten är den instans som till sist efter att alla andra möjligheter uttömts ska kunna granska om principen barnets bästa verkligen efterlevs i det enskilda fallet.

I stället är det till Justitieombudsmannen (JO) som föräldern ska vända sig. Justitieombudsmannen har till uppgift att övervaka att domstolar och andra myndigheter vid myndighetsutövning följer lagar och andra författningar och i övrigt respekterar grundläggande fri- och rättigheter samt de mänskliga rättigheterna. I Justitieombudsmannens uppdrag ingår därför även att övervaka att myndigheter och domstolar avgör alla ärenden och fattar beslut i enlighet med principen om barnets bästa. JO granskar dock endast brister i den formella handläggningen, och anmälningar där barn är berörda prioriteras inte, vilket gör att beslut kan dröja upp till ett år eller mer.

Vänsterpartiet anser att det i mål och ärenden om vårdnad, boende och umgänge finns särskilda skäl att ge Barnombudsmannen befogenhet att granska om ett enskilt fall handlagts i enlighet med principen om barnets bästa. Vi kan konstatera att barnets bästa hamnar i skymundan även i JO:s uttalanden. Att skapa möjligheter till en särskild granskningsordning som fokuserar enbart på principen om barnets bästa ger en nödvändig garanti för att barnperspektivet i ärenden om vårdnad, boende och umgänge tas på allvar av myndigheter och domstolar. Detta förslag ligger helt i linje med barnkonventionens intentioner.

Fel! Okänt namn på

Regeringen bör därför återkomma med förslag till ändring i lagstiftning som ger Barnombudsmannen befogenhet att granska och uttala sig om huruvida principen om barnets bästa tillgodosätts i enskilda ärenden om vårdnad, boende och umgänge. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Barnbalk i stället för föräldrabalk

Vänsterpartiet anser att all relevant lagstiftning som rör barn ska samlas i en särskild barnbalk där det tydligt framgår att barnets rätt sätts främst. Vi menar att det även av rent pedagogiska skäl är av värde att införa en barnbalk. Civilutskottet har tidigare avstyrkt motioner med yrkanden om en barnbalk. Den bärande tanken i FN:s konvention om barnets rättigheter är att barnet är en fullvärdig människa med egna rättigheter. Enligt vår mening ligger en barnbalk helt i linje med ambitionen i barnkonventionen. Frågan om innehållet och utformningen av en barnbalk med barnperspektivet som utgångspunkt bör övervägas i en utredning.

Regeringen bör därför återkomma med förslag till ändring i lagstiftning som innebär att all relevant lagstiftning som rör barn samlas i en barnbalk. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Barn med fler än två sociala föräldrar

Enligt dagens lagstiftning kan ett barn bara ha två juridiska vårdnadshavare. Många barn växer dock upp med flera sociala föräldrar. Det kan handla om barn vars biologiska föräldrar lever i samkönade relationer eller om barn vars biologiska föräldrar separerat. Dagens lagstiftning medför att ett barn inte har juridisk rätt att träffa en social förälder efter att de vuxna separerat. Detta trots att den sociala föräldern kan vara lika viktig för barnet som den biologiska föräldern. Vidare har barnet ingen rätt att arva en social förälder.

Ett exempel där ett barn med flera sociala föräldrar har hamnat i kläm till följd av luckan i lagstiftningen är den pojke vars två lesbiska mammor skrivit ett eget avtal med pojkens pappa om att de alla tre skulle ha delat föräldransvar. Då de biologiska föräldrarna hamnat i en konflikt med den icke-biologiska mamman visade det sig att det skriftliga avtalet saknade juridisk betydelse. Pojken har ingen som helst juridisk rättighet att umgås med sin icke-biologiska mor. Då medmamman begärde att socialnämnden skulle väcka talan i domstol om umgängesrätt avslog majoriteten i nämnden hennes begäran.

Länsstyrelsen anser dock att socialnämnden borde ha väckt talan i tingsrätten samt påtalar bristen på vägledning i liknande ärenden. I förarbetena till den nya vårdnadslagen tas barn som växer upp med samkönade föräldrar upp

Fel! Okänt namn på

som ett exempel på varför socialnämnderna bör ges en egen talerätt i omgångesfrågor (prop. 2005/06:99 s. 57).

Vänsterpartiet anser att det är angeläget att alla barn har ett juridiskt skydd i lagstiftningen, oavsett i vilken typ av familjebildning barnet växer upp. Barn kan ha lika starka band till en social förälder som till en biologisk förälder. Ett sätt att stärka tryggheten för barnet är att ge socialnämnderna en uttrycklig skyldighet i föräldrabalken att väcka talan i domstol när det handlar om umgänge mellan ett barn och barnets sociala förälder. Talerätten kan utformas så att socialnämnden för barnets talan om rätt till umgänge med en icke biologisk förälder som barnet levt tillsammans med. Vårt syfte med förslaget är inte att fler vuxna än de biologiska föräldrarna ska kunna föra processer i domstol om umgänge. Tanken är i stället att det är barnets rätt till sin sociala förälder som ska lyftas fram i stället för den förälderns rätt till umgänge med barnet. En annan lösning vore att i föräldrabalken ge barn uttrycklig möjlighet att ha flera vårdnadshavare än två.

Regeringen bör därför tillsätta en utredning i syfte att ändra reglerna i Föräldrabalken så att det blir möjligt för ett barn att ha flera vårdnadshavare. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Stockholm den 1 oktober 2009

LiseLotte Olsson (v)

Marianne Berg (v)

Josefin Brink (v)

Kalle Larsson (v)

Torbjörn Björlund (v)

Egon Frid (v)